

Helan, Pavel

**Vztah Československa a Vatikánu z pohledu Kongregace pro mimořádné
církevní záležitosti v letech 1919–1928**

Studia historica Brunensia. 2014, vol. 61, iss. 2, pp. [207]-220

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135102>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL HELAN

VZTAH ČESKOSLOVENSKA A VATIKÁNU Z POHLEDU KONGREGACE PRO MIMOŘÁDNÉ CÍRKEVNÍ ZÁLEŽITOSTI V LETECH 1919–1928

Abstract:

The Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs, a body of the Holy See, reviewed the situation in “troublesome” Czechoslovakia several times between 1919 and 1928. From 1925 to 1927 the Congress dealt almost exclusively with diplomatic conflict surrounding the Hus Memorial Day on 6 July.

Key words:

Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs, Holy See, Czechoslovakia, Catholic Church, Czechoslovak Church, Jan Hus

Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari – tedy Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti je orgán Svatého stolce, který vznikl jako poradní instituce papeže v roce 1814 v návaznosti na předchozí činnost Státního sekretariátu Svatého stolce. Jeho náplní bylo v první řadě vyřizování církevních záležitostí v jiných státech. Ačkoliv svoje aktivity vykonával v těsné spolupráci se Státním sekretariátem, postupně se jeho úkoly rozšiřovaly. Ve stále větším rozsahu byly kongregaci svěřovány úkoly nejen poradní, nýbrž i exekutivní, takže začala posléze vyřizovat i závažné diplomatické záležitosti. Úkoly Kongregace pak byly přesněji definovány reformou papeže Pia IX. v roce 1908.¹

¹ *Guida delle fonti per la storia dell'America Latina negli archivi della Santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia.* Ed. L. Pásztor. Città del Vaticano 1970, s. 73–76. Srov. Helan, Pavel: *Ediční úvod.* In: Československo a Svatý stolec. II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919–1925). Výběrová edice dokumentů (= CSS II/1). Edd. P. Helan a J. Šebek. Praha 2013.

Kongregaci pro mimořádné církevní záležitosti předsedá státní tajemník Svatého stolce, kterým byl v letech 1914–1930 kardinál Pietro Gasparri, zkušený církevní hodnostář a právník, který měl za sebou nejen dlouhou a úspěšnou diplomatickou dráhu, ale i práci na Kodexu kanonického práva vydaného v roce 1917.²

Témata, která se projednávala na jednání Kongregace, můžeme považovat z hlediska vatikánské diplomacie za jedna z nejdůležitějších. Její členové před vlastním jednáním dostali k dispozici tištěný bulletin, označený zpravidla jako „sub secreto“, který obsahoval materiály týkající se záležitostí, které se následovně projednávaly na jednotlivých zasedáních Kongregace. V závěru textu přitom byly položeny otázky (dubbio), které měly být v příslušném zasedání zodpovězeny. Obsah těchto tištěných materiálů přitom vychází zejména ze zpráv nunciů a kryje se tedy svým obsahem s jinými materiály, které lze studovat jak v Historickém archivu Státního sekretariátu Svatého stolce, tak s archiváliemi nunciatur, které jsou uloženy v Tajném vatikánském archivu. Vlastní jednání byla též zaznamenávána sekretářem kongregace a nezřídka si i někteří členové kongregace své stanovisko připravili písemně předem.

Na základě těchto třech druhů pramenů, které se dnes nacházejí v Historickém archivu Státního sekretariátu Svatého stolce,³ můžeme zkoumat problematiku, o kterou se Kongregace zajímala a mezi níž v letech 1919–1928 patřilo i Československo. V tomto období se mu věnovalo celkem 18 jednání (z nichž dvě spíše okrajově⁴).

Přestože první známky zájmu Svatého stolce o československou problematiku nacházíme již v roce 1917, kdy v listopadu čechoameričtí kněží ve Spojených státech amerických kontaktovali papeže Benedikta XV. petici

² Pietro Gasparri (1852–1934) byl italský církevní hodnostář a právník. Po vysvěcení na kněze v roce 1877 se stal osobním sekretářem kardinála Teodolfa Mertela. V roce 1896 se stal členem papežské komise pro zkoumání platnosti anglikánského svěcení. V letech 1898–1901 působil jako apoštolský delegát v Peru, Ekvádoru a Bolívii. Od roku 1901 byl sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a od roku 1904 členem papežské komise pro kodifikaci kanonického práva. V roce 1907 byl jmenován kardinálem a jako státní tajemník Svatého stolce působil v letech 1914–1930.

³ Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati, Archivio Storico, Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, (= S.RR.SS. AA.EE.SS.) Rapporti delle Sessioni.

⁴ Jednání č. 1225 z 2. února 1919 se primárně týkalo Maďarska a jednání č. 1288 z 28. ledna 1926 liturgického jazyka v Jugoslávii, československá problematika byla zmíněna v širší souvislosti. Srov. 1919, 2. únor, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1225 ve věci vztahů mezi Československem a Maďarskem. In: *CSS II/1*, s. 21–24; srov. tamtéž, s. 247.

s prosbou o podporu vzniku nezávislého českého státu,⁵ na pořad jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti se dostalo Československo až v roce 1919. Ovšem s o to větší intenzitou – československá problematika přišla na jednání toho roku hned čtyřikrát. Poprvé 2. února, i když tehdy ještě spíše okrajově v souvislosti s Maďarskem a jeho hranicemi.⁶ V jednáních Kongregace o československé tematice je zlomem rok 1925, kdy se od únorového jednání řešila v podstatě výhradně kauza spojená s oslavami Husova výročí.

Nutno podotknout, že vatikánská diplomacie od vzniku Československa neměla přílišnou důvěru v jeho nejvyšší státní představitele. V listopadu 1918 například vídeňský nuncius Valfré di Bonzo psal do Vatikánu o prvním československém prezidentovi T. G. Masarykovi jako člověku, od něhož nelze očekávat nic dobrého a jehož názory jsou čistě materialistického rázu a které zcela jistě nejsou pro náboženství nijak nadějně.⁷ Ve vatikánských zprávách je dále kriticky zdůrazňováno, že T. G. Masaryk byl sice katolíkem, avšak kvůli manželství s americkou metodistkou přestoupil na protestantismus a jedna z jeho dcer, Alice, byla vychována jako poloviční socialistka, moderně a nepřátelsky k církvi.⁸

Vatikán se zejména obával projektu oddělení církve a státu v Československu. O tomto problému jednal se státním sekretářem Svatého stolce kardinálem Pietrem Gasparrim československý ministr zahraničí Eduard Beneš v Paříži na jaře roku 1919. Jak o tom referoval kardinál Gasparri na jednání Kongregace v červnu 1919, Beneš požaduje odluku státu a církve, avšak ne tak, jak proběhla ve Francii. Nechce církev perzekuovat a o provedení odluky se chce dohodnout se Svatým stolicem. Při tomto hovoru se mluvilo i o vzájemném dosazení diplomatických zástupců, jakmile bude podepsána mírová dohoda.⁹ Vatikán přitom měl informace, že i Masaryk se vyjadřoval

⁵ S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 49, f. 29–30.

⁶ 1919, 2. únor, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1225 ve věci vztahů mezi Československem a Maďarskem. In: *CSS II/1*, s. 21–24.

⁷ “Le sue dottrine improntate al più puro materialismo, non fanno certo sperare nulla di buono per la religione.” Valfré di Bonzo Gasparrimu, Vídeň 25.11.1918, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 519, f. 5–14.

⁸ 1919, červen, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se opatření pro pražskou arcidiecézi a pro Slovensko. In: *CSS II/1*, s. 32. K tématu viz dále např.: P e h r , Michal – Š e b e k , Jaroslav: *Československo a Svatý stolec I*. Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928). Úvodní studie. Praha 2012; H r a b o v e c , Emilia: *Der Heilige Stuhl und di Slowakei 1918–1922 im Kontext internationaler Beziehungen*. Frankfurt am Main 2002; Š m í d , Marek: *Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve vatikánských archivech v letech 1918–1929*. Církevní dějiny 3, 2010, s. 39–50.

⁹ Myšleno je uzavření mírových dohod po první světové válce. 1919, 28. červen, Řím.

o nutné stabilizaci vztahů s Vatikánem.¹⁰ Tento názor vyjádřil Masaryk již v roce 1918 ve Spojených státech amerických při rozhovoru se zástupci společnosti National Alliance of Bohemian Catholics, kdy řekl, že je pro odluku státu od církve, ovšem provedenou umírněně a za účasti církevních představitelů¹¹ či při jednom z prvních rozhovorů s apoštolským nunciem v Praze Clementem Micarou, kdy upřesnil, že jeho představa odluky církve od státu by neměla být provedena podle francouzského, nýbrž brazilského vzoru, což nevylučuje diplomatické vztahy se Svatým stolcem.¹² Masaryk se k tomuto tématu vyjadřoval i ve svém projevu dne 28. října 1919 na zasedání parlamentu. Nuncius Micara se o Masarykovi vyjádřil, že se sice stále odvolává na americký příklad a říká, že vše chce řešit přátelsky, avšak podle Micary tak činí zejména proto, že si je vědom politických konsekvencí.¹³

Je pochopitelné, že československá vláda měla zájem na uznání svého státu ze strany Svatého stolce. Dne 24. října 1919 přijel do Prahy vídeňský nuncius Valfré di Bonzo v doprovodu monsignora Clementa Micary, který v Československu zůstal jako vatikánský zástupce.¹⁴ Vyslání československého zástupce do Vatikánu, kterým se stal Kamil Krofta, se zpozdilo (i když se nejprve hovořilo o Vlastimilu Kybalovi, který pak byl dosazen na místo vyslance u Italského království), oficiálně dle Benešových informací z rodinných důvodů. Podle Micary však ke zpoždění došlo z důvo-

Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1227 týkající se opatření pro pražskou arcidiecézi a pro Slovensko. In: *CSS II/1*, s. 73–74.

- 10 Při jednání ministra pro Slovensko Vavro Šrobára dne 26. května 1919 s nunciem Valfré di Bonzem ministr prohlásil, že v příštím rozhovoru s Masarykem, který bude mít, se bude mluvit vážně o stabilizaci vztahů se Svatým stolcem, které Masaryk považuje za nutné. Nuncius poznamenal „Non so se poi lo Srobar otterrà che si stabiliscano tali relazioni, giacchè a parte i suoi sentimenti punto benevoli verso la Chiesa, il Masaryk è ora nelle mani degli elementi politici più spinti e dei nemici più dichiarati di Roma.“ 1919, červen, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se opatření pro pražskou arcidiecézi a pro Slovensko. In: *CSS II/1*, s. 51.
- 11 S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 519, f. 16–23.
- 12 Micara Gasparrimu, Praha 27.10.1919, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria 1903–1922, III, fasc. 527, f. 33–43; 1919, prosinec, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se církevních zájmů v Československu. In: *CSS II/1*, s. 97.
- 13 Micara Gasparrimu Praha 6. listopadu 1919, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria 1903 – 1922, III, fascicolo 527, f. 52–53; 56; 1919, prosinec, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se církevních zájmů v Československu. In: *CSS II/1*, s. 105.
- 14 1919, prosinec, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se církevních zájmů v Československu. In: *CSS II/1*, s. 93nn.

dů zřetelně diplomatických – československá vláda nechtěla do Vatikánu vyslat vyslance dříve, než bude tento jmenován v Itálii (tedy u Italského království), aby zde tento akt nebyl špatně interpretován.¹⁵

Dalším zásadním tématem na jednání kongregace v roce 1919 byl odchod arcibiskupa Pavla Huyna z Prahy. Vídeňský nuncius Valfré di Bonzo informoval Vatikán, jakým způsobem rakousko-uherská monarchie pomohla zdiskreditovat v Čechách katolickou církev, která je mnohými s bývalou monarchií spojována a to i v souvislosti s osobou pražského arcibiskupa.¹⁶ Koncem února 1919 při svém pobytu v Praze došel i on k názoru, že dokonce i osoby nakloněné Huynovi považují jeho návrat do Čech za nemožný. Navíc nejvyšší vládní kruhy včetně Masaryka a Beneše daly jasně najevo, že by mu ani návrat nebyl povolen a že Československá republika již nebude tolerovat německé a maďarské biskupy. Vláda je chtěla rychle nahradit českými a slovenskými.¹⁷

V případě arcibiskupa Huyna kurie akceptovala uvedení nového arcibiskupa Františka Kordače, aby se problém vyřešil,¹⁸ i když nejprve uvažovala o opatovi strahovských premonstrátů Metoději Zaoralovi. Ten byl ale pro vládu nepřijatelný díky svému energickému odporu vůči dobovému reformnímu hnutí v českém kléru.¹⁹

Mnohem méně ovšem byla kurie ochotna ustupovat v dalších případech a podvolit se požadavkům československé vlády. Během vzájemných jednání se pozastavovala i nad faktem, že na jedné straně československá strana hovořila o odluce církve a státu, na straně druhé se však intenzivně snažila ovlivňovat dosazování biskupů, osvojující si právo, které měl předtím rakouský císař pro svoji osobu. Tento princip kurie opakovaně odmítala. Byla si vědoma i faktu, že například v litoměřické diecézi česky hovořící obyvatelstvo tvoří pouze třetinu obyvatel a zde situace byla řešena tím, že k biskupovi Josefu Grossovi byli jmenováni dva apoštolští vikáři – jeden čes-

¹⁵ Tamtéž, s. 106. K otázce počátků diplomatických vztahů srov. D e j m e k , Jindřich: *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem 1920–1921*. Kroftova vyslanecká mise v Římě. Český časopis historický 91, 1993, s. 224–246.

¹⁶ Stotzinger Gasparrimu, Řím 20.10.1919, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria–Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 524, f.100nn.

¹⁷ 1919, červen, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se opatření pro pražskou arcidiecézi a pro Slovensko. In: *CSS III/1*, s. 31–71.

¹⁸ Viz 1919, 28. červen. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1227 týkající se opatření pro pražskou arcidiecézi a pro Slovensko. Tamtéž, s. 72–79.

¹⁹ V mezidobí se o arcidiecézi staral apoštolský administrátor, královehradecký biskup Josef Doubrava. Viz 1919, prosinec, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se církevních zájmů v Československu. Tamtéž, s. 85–116.

ký a jeden německý. Počátkem roku 1919 se dokonce na návrh vídeňského nuncia uvažovalo o zřízení nové diecéze v Čechách, která by byla určena pro německy mluvící obyvatelstvo. Kurie byla tomuto návrhu nakloněna se dvěma výhradami – že je nejprve třeba vyčkat definitivního vymezení hranic nového státu, – a že tomu nebudou bránit úřední orgány.²⁰ Evidentně zejména z druhého důvodu bylo od projektu později upuštěno.

Ještě složitější situace byla na Slovensku, které se týkala i srpnová a prosincová jednání kongregace v roce 1919.²¹ Zde československá vláda jednala dosti tvrdě a rychle ve snaze nahradit maďarské biskupy slovenskými – například biskupové z Nitry a z Banské Bystrice, Vilmos Batthyány de Németújvár a Farkas Radnai, byli z Československa záhy vyhoštěni. Navíc v březnu 1919 zemřel v Budapešti dosavadní spišský biskup Alexander Párvy, který tam pobýval již delší dobu. Vláda prostřednictvím svého komisaře pro církevní záležitosti na Slovensku Karola Antona Medveckého²² požadovala nahrazení biskupů slovenskými a v případě košického biskupa Augustina Fischera-Colbrieho, který byl všestranně akceptovatelný, žádala jeho přesun do Banské Bystrice, kde byl slovenský element větší a na uvolněný stolec v Košicích navrhovala jmenovat kněze Karola A. Medveckého, s vládou úzce spolupracujícího. Tady si však kurie byla vědoma nebezpečí těchto nacionalisticky laděných návrhů. Akceptovala sice potřebu, aby biskupové znali jazyk obyvatelstva, již proto, že slovenskou populaci považovala – oproti Čechům – za nenakaženou reformismem a liberalismem a věrnou Svatému stolci, nicméně si kurie byla vědoma dalších souvislostí. Jednalo se jak o problematické postoje malého počtu slovenských kněží, kteří úzce spolupracovali s vládou a byli ochotni prosazovat její zájmy, často namířené proti zájmům církve, tak o možnost negativního dopadu na katolickou církev v Maďarsku, zejména v době, kdy ještě nebyly definitivně vytyčeny státní hranice mírovou konferencí, či v neposlední řadě o národnostní složení slovenského území. Vídeňský nuncius ve svých zprávách zdůrazňoval, že ne všichni obyvatelé Sloven-

²⁰ Viz S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 512, f. 7–9.

²¹ In: *CSS III/1*, s. 80–121.

²² Karol Anton Medvecký (1875–1937), slovenský kněz, historik a politik. Po vysvěcení na kněze v roce 1899 působil na slovenském venkově, za první světové války udržoval kontakty s odbojovou organizací Maffie. V roce 1918 se stal tajemníkem Slovenské národní rady a v letech 1918–1920 byl poslancem Revolučního Národního shromáždění. Současně zastával post referenta pro církevní záležitosti na ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska v Žilině a Bratislavě, kde se podílel na úpravě církevně-politických záležitostí na Slovensku. Pro svůj pozitivní vztah k Československé straně lidové byl často ve sporu s Andrejem Hlinkou a Slovenskou ľudovou stranou. V letech 1920–1937 působil jako farář v Bojnících.

ska jsou Slováci a naopak na mnoha místech, zejména okolo Bratislavy či ve spišské diecézi jsou v menšině a žijí pomíchání s většinou maďarskou a německou. Kardinál Andreas Frühwirt při zasedání jednání kongregace 28. června 1919 podotknul, že například košický biskup by měl umět maďarsky, německy i slovensky.²³

Každopádně ze zpráv vyplývá, že negativních plodů svého radikálního postoje vůči církvi na Slovensku si byli někteří členové československé vlády vědomi již v roce 1919, zejména poté, co proti pražské vládě vznikl odpor i ze strany velké části slovenského katolického kléru. (Například po uvěznění Andrea Hlinky se snažila vláda prostřednictvím Beneše domluvit se s Vatikánem, aby kněze umírnil za oplátku stažení jeho obvinění z vlastizrady).²⁴ Již 25. října 1919 Beneš při rozhovoru s Clementem Micarou uznal, že na Slovensku svoji antiklerikální politikou vláda udělala mnoho chyb,²⁵ nicméně zde docházelo ke vzájemným tlakům i nadále.

Postoj Vatikánu nebyl k československé garnituře v případě Slovenska vstřícný, kromě jiných vládních požadavků týkajících se biskupů bylo například zamítnuto i zřízení diecéze na místě ostříhomského teritoria nacházejícího se v nové republice. Až v roce 1922 byl zřízen pro toto území apoštolský administrátor, kterým byl jmenován Pavol Jantausch – do poslední chvíle přitom při jednání kongregace připadal v úvahu i Andrej Hlinka.²⁶ Přestože tento kandidát nakonec nebyl vybrán, zůstalo mu i nadále místo ve vatikánské politice – Vatikán v následujících letech například tajnými cestami financoval Hlinkovu lidovou stranu.²⁷

Podobně zamítavě jednala v roce 1919 kurie v případě snahy vládních kruhů o nahrazení olomouckého arcibiskupa Lva Skrbenského z Hříště a brněnského biskupa Norberta Jana Nepomuckého Kleina, pro což neexistovaly kanonické důvody.²⁸

²³ 1919, 28. červen, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1227 týkající se opatření pro pražskou arcidiecézi a pro Slovensko. In: *CSS III/1*, s. 77.

²⁴ Viz 1919, prosinec, Řím. Podklad pro jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti týkající se církevních zájmů v Československu a 1919, prosinec, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1231 týkající se církevních zájmů v Československu. In: *CSS III/1*, s. 85–121.

²⁵ Micara Gasparrimu, Praha 27.10.1919, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria–Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 527, f. 33–43.

²⁶ 1922, 12. duben, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1249 týkající se Československa. In: *CSS III/1*, s. 204–207.

²⁷ S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 63, f. 20, s.1., s.f. pravděpodobně Gasparri Aratovi podzim 1925.

²⁸ 1919, 14. prosinec, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1231 týkající se církevních zájmů v Československu. *CSS III/1*, s. 117–120.

Informace přicházející kurii o československé vládě byly velmi negativní: Například tehdejší královehradecký biskup světicí Karel Kašpar roce 1920 psal tajemníkovi Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Francesco Borgongini Ducovi,²⁹ že zájem české vlády je jasný – odtrhnout Čechy od Svatého stolce a dle Kašpara za tím stojí zednářské vlivy³⁰ a nuncius Clemente Micara o dva roky později napsal, že se vůbec nedá důvěřovat jejím slibům a už vůbec ne věřit jejím ujištěním.³¹

Již od počátku byl sledován v českých zemích reformní proud kněžstva sdruženého v Jednotě, snahy o zrušení celibátu a o vedení liturgie v českém jazyce. Ostatně české reformní hnutí mělo ohlas i v zahraničí. V Chorvatsku vznikla již v roce 1917 společnost, vydávající časopis *Reforma*, která zřejmě též mířila svým programem k odstranění celibátu. Reformní kněží zde celebrowali mši v chorvatštině a ve své snaze o povolení chorvatského liturgického jazyka se odvolávali právě na Čechy.³² I v tomto případě byla reflektována podpora českého reformního hnutí ze strany vlády, nuncius Micara v prosinci 1919 psal státnímu tajemníkovi Pietru Gasparrimu, že reformní kněží zřejmě mohou počítat s podporou vlády a že by bylo zvláštní, kdyby lidé jako T.G. Masaryk, Gustav Habrman, Antonín Švehla a další jim nepomohli. Jediné, co by mohlo zastavit tuto agitaci by byla radikální politická změna.³³

Od roku 1920 pak byl pozorně sledován vznik Církve československé.³⁴ Na počátku dvacátých let byl středem zájmu i kontakt této církve se srbskou pravoslavnou církví a opět se reflektuje podpora československé vlády a její pomoc při navazování vzájemných styků³⁵ – stejně tak jako vliv pravosla-

²⁹ Francesco Borgongini Duca (1884–1954), italský církevní hodnostář. Na kněze byl vysvěcen roku 1906. Od roku 1911 byl ve službách papežské kurie, roku 1921 se stal vicesekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a od roku 1922 byl jejím tajemníkem. Roku 1929 se stal prvním papežským nunciem v Itálii. V roce 1953 byl jmenován kardinálem

³⁰ S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 17, posizione 13.

³¹ „...é nulla da fidarsi quanto alle loro promesse e meno anche da credere alle loro assicurazioni“ Micara Gasparrimu 16.7.1922, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 2, f. 42–43.

³² Viz S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria-Ungheria III., Fascicolo 608, Posizione 1481, anno 1920–1921 – Jugoslavia.

³³ Micara Gasparrimu, Praha 5.12.1919 Viz S.RR.SS. AA.EE.SS. – Austria–Ungheria 1903–1922, III, fascicolo 528, f. 2–11.

³⁴ K církevní krizi v Československu a vzniku Církve československé viz např. M a r e k , Pavel: *Církevní krize na počátku první československé republiky (1918–1924)*. Brno 2005.

³⁵ Viz S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia III, fascicolo 1–2.

ví na východě Slovenska a Podkarpatské Rusi. Sledovány jsou i incidenty týkající se obsazování katolických kostelů v Čechách a na Moravě. V tomto směru byl kritizován postoj úředních orgánů – například v porovnání s razantním zákrokem při obsazení Lidového domu, který byl srovnáván s vágním postupem policie při vracení katolických kostelů.³⁶ Ve zprávách nuncia se nepochybuje o tom, že vznik Církve československé byl vládou podporován, aby byla vytvořena národní masová církev. V průběhu času však bylo konstatováno, že Československá církev se rychle zdiskreditovala sama například svými personálními boji a sama vláda o ní ztratila větší zájem a přibližně od poloviny 20. let dvacátého století již Československá církev není příliš častým objektem zpráv z Československa do Vatikánu.³⁷

Činnost Československé církve a pravoslavná propagace na Podkarpatské Rusi, která nacházela podporu u vlivných členů vlády, mj. při navazování styků s pravoslavnou církví v Srbsku, se kromě dalších témat, týkajících se církevních statků a Slovenska, dostaly k projednání na zasedání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti dne 18. prosince 1921. Kardinál Rafael Merry de Val y Zulueta na tomto zasedání uvedl, že okamžik je vážný a historický a že diplomatické vztahy slouží a jsou výhodné zejména pro československou vládu, nikoliv pro Vatikán a že je tedy třeba vyčkat na vhodný okamžik, aby byly přerušeny. Předpokládal, že touto příležitostí bude nevydání kostelů zabraných Církví československou. Kardinál Andreas Frühwirt dokonce vyjádřil názor, že autory a propagátory schizmatu byl Masaryk a Beneš a označil je za trvalý skandál pro Čechy, k čemuž dodal, že dalším skandálem je Šrámek, který je monsignor a socialista. Pokračoval, že vláda směřuje k vytvoření národní církve a že není nemožné, naopak je velmi pravděpodobné, že tento postoj vlády vůči církvi skončí ukončením diplomatických vztahů, čehož by se nebál, poněvadž by k tomu došlo kvůli zásadní otázce a vina by byla přičtena vládě a nikoliv Svatému stolci. Navrhoval, aby nuncius sledoval veškeré protežování československé církve ze strany vlády a veškeré urážky katolické církve. Pokud ale tyto akty nebudou extrémní, k ukončení vztahů by zatím nepřistupoval, protože přítomnost nuncia v Praze může zabránit mnohému zlému. K tomuto názoru se připojil i kardinál Raffaele Scapinelli s poznámkou, že Masaryk zničil celou mladou generaci a ukončení vztahů může být pro církev jen výtěžkem. Rozhovor uzavřel státní tajemník Gasparri konstatováním, že

³⁶ Micara Gasparrimu 28.6.1922, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 2, f. 15.

³⁷ Státní tajemník Gasparri v roce 1927 pouze poznamenal, že se ani na základě jejího Creda nedá hovořit o církvi „křesťanské“ – Gasparri Ritterovi, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 3, f. 113.

i on je názoru, že je třeba vyčkat vhodného momentu pro případné přerušování vztahů.³⁸

Je tedy evidentní, že o možnosti přerušování styků se jednalo již v roce 1921 a podobné úvahy zazněly z podobných důvodů i na zasedání kongregace 13. srpna 1922.³⁹ Zásadní podnět k tomuto aktu však přišel až v roce 1925 a bylo jím oficiální vyhlášení 6. července jako Husova dne.

Již v prosinci 1924, kdy Eduard Beneš navštívil Vatikán, bylo mu Borgoginim Ducou sděleno, že pokud vláda ustaví oficiálním svátkem Husův den, Svatý stolec to bude považovat za mimořádně vážný akt.⁴⁰ Problematika zákona o svátcích a s ním spojeného Husova dne pak byla projednávána na kongregaci 24. února 1925, kdy byl tento postoj potvrzen – kurie byla ochotna akceptovat redukci náboženských svátků v Československu, nikoliv však zavedení Husova svátku, a to ani formou památného dne,⁴¹ k čemuž nakonec zákonem z 3. března 1925 došlo.⁴² Konsekvence jsou známy: Svatý stolec na protest Husových oslav odvolal apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho z Prahy a kromě jedné výjimky, kdy kongregace jednala 28. ledna 1926 o liturgickém jazyku v Jugoslávii a přitom byl zmíněno i Československo, kde by případné udělené koncese mohly mít ohlas,⁴³ veškerá čtyři jednání kongregace v letech 1926–1928 o Československu se týkala způsobu Husových oslav a řešení diplomatické situace mezi Svatým stolicí a ČSR.

Nejen z fondu Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, nýbrž i z dalších materiálů uložených ve vatikánských archivech je zřejmé, že

³⁸ 1921, 18. prosinec, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1244 týkající se církevních zájmů v Československu. In: CSS II/1, s. 182–186.

³⁹ 1922, 13. srpen, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1257 týkající se náboženských zájmů v Československu. In: Tamtéž, s. 217–218.

⁴⁰ S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia VI, fascicolo 17, f. 88–89.

⁴¹ 1925, 24. únor, Řím. Zápis z jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti č. 1283 týkající se Československa – projektu civilního uzákonění svátků, Husova výročí a obecné situace. In: CSS II/1, s. 290–291.

⁴² Zákonem byly prohlášeny za svátky dny 1. leden (Obřezání Páně); 6. leden (Tři králové); pohyblivé slavnosti Nanebevstoupení Páně a Božího Těla; 29. červen (sv. Petr a Pavel); 15. srpen (Nanebevzetí Panny Marie); 1. listopad (Všech svatých); 8. prosinec (Panny Marie počaté bez poskvrnny dědičné viny) a 25. prosinec (Narození Páně). I když se o nich zákon č. 65/1925 Sb. z. a n. nezmiňoval, zůstaly volnými dny také velikonoční a svatodušní pondělky a 26. prosinec (sv. Štěpán). Vedle svátků zaváděl i kategorii památných dní: kromě výročí Husova upálení 6. července též 1. květen (Svátek práce), 5. července (sv. Cyril a Metoděj) a 28. září (sv. Václav). K nim byl přiřazen i 28. říjen, jehož oslava byla zavedena už v roce 1919. Viz NS ČSR, Poslanecká sněmovna, tisk č. 5061 ze dne 5. 3. 1925.

⁴³ S.RR.SS. AA.EE.SS., Rapporti delle Sessioni, 1926, 80/1288.

problematika vztahů mezi Svatým stolcem a Československem kulminovala. V materiálu „Pro memoriam“ sepsaném Antoninem Aratou⁴⁴ 1. října 1925 je konstatováno, že diplomatické vztahy s československou vládou – od vzniku nunciatury v Praze až do 6. července 1925 – byly udržovány za komplikací všeho rázu a za cenu pokořování. Byla zde dle pisatele nepřátelská atmosféra daná zaujatostí vůči Římu, leitmotivem odluky církve a státu, zabavením a detencí církevních statků, zrušením 21 katolických gymnázií na Slovensku, podporou Církve československé, rozvojem pravoslavií na Podkarpatské Rusi pod ochranou státních orgánů, neuznáváním církevních jmenování provedených Svatým Stolcem i častým vulgárním urážením papežského představitele ze strany tisku. Dále Arata konstatoval, že nedošlo k udělení žádné koncese a uzavření žádné zásadní dohody či k žádnému skutečnému diplomatickému úspěchu. Po 6. červenci se vzájemné vztahy podle něj staly abnormálními⁴⁵ a ještě se posledními událostmi, mezi které patří prohlášení československé vlády, ministra zahraničních věcí či žurnalistické polemiky, zhoršily.

V „Pro memoriam“ je konstatováno, že *Incaricato degli affari* – Antonino Arata – který v Praze zůstal, nemá k československé vládě žádný vztah a není než informátorem Svatého stolce. Podle Araty bylo evidentní, že tento stav nemůže být trvalý a buď situace vyústí v trvalou roztržku, anebo po jisté, nikoliv však krátké době, se začne jednat o znovu-navázání vzájemných vztahů.⁴⁶

Za zajímavou považují skutečnost, že po odchodu nuncia z Prahy v červenci 1925 si Vatikán evidentně nebyl jistý, jak bude československá vláda jednat a odstěhoval dokonce i svůj archiv. Antonino Arata, který zůstal na pražské nunciatuře, koncem září navrhoval státnímu tajemníkovi Gasparrimu archiv přemístit buď na maďarskou či španělskou ambasádu.⁴⁷ Po rozhodnutí kurie byl v naprosté tajnosti archiv pražské nunciatury dne 21. října 1925 nakonec převezen na pražskou ambasádu Belgického králov-

44 Antonino Arata (1883–1948), italský církevní hodnostář. Na kněze byl vysvěcen roku 1906, od roku 1921 byl tajemníkem apoštolské nunciatury v Československu. Po odjezdu nuncia F. Marmaggiho z Prahy v roce 1925 byl vedoucím diplomatického zastoupení Svatého stolce v ČSR až do nástupu nového nuncia P. Ciriaciho v roce 1928. V letech 1935–1940 působil jako apoštolský nuncius v Estonsku a Lotyšsku. V roce 1935 byl též jmenován titulárním arcibiskupem sardenským.

45 Je myšlena oficiální oslava výročí upálení Mistra Jana Husa v roce 1925 a v důsledku toho odjezd papežského nuncia Francesca Marmaggiho z Prahy.

46 Arata Gasparrimu, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 60, f. 64–72.

47 Arata Gasparrimu 28.9.1925, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 60, f. 25.

ství.⁴⁸ Zde byl ukryt až do stabilizace vzájemných vztahů a znovunavázání diplomatických styků. Jedná se skutečně o výjimečnou událost, poněvadž podobné případy nastávaly snad jen při možnosti vypuknutí války mezi dvěma státy.

Vatikan nadále pozorně sledoval události v ČSR, zejména formy oslav svátku 6. července – v roce 1926 například tajně intervenoval proti účasti zahraničních delegací na oslavách Všesokolského sletu – organizace viděné tehdy Vatikánem velmi kriticky – a navíc zakončené 6. července v den Husových oslav.⁴⁹

Na jednání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti 1. srpna 1926 byly hodnoceny Husovy oslavy toho roku. Nebyly sice hodnoceny jako tak „agresivní“, jako v roce 1925, avšak zejména kardinál Gasparri poukazoval na to, jakým způsobem byly spojeny s všesokolským sletem: „... jak se přiblížil červenec 1926, vláda se chystala opět slavit Husův svátek; navíc, aby ho oslavila s větší honosností, chtěla, aby se mezinárodní všesokolský slet kryl s Husovým svátkem, takže by žádaná oficiální návštěva vlád a zahraničních Sokolů přidala Husově svátku větší důležitost a větší význam. Pan Beneš říká, že tuto shodu chtěla vláda ze zcela jiného úmyslu, avšak jeho slova neobelstila a neobelstují nikoho. Naopak stojí za povšimnutí zákeřný čin ministra, stále vychytralého, avšak v tomto spíše naivního. Pozvánky byly napsány francouzsky a česky; ve francouzsky napsané pozvánce, poslané diplomatickým legacím v Praze, zahraničním vládám a Sokolům dalších zemí, se mluvilo o holdu městě Praze avšak ani slovo o Janu Husovi; v česky psané pozvánce se o Janu Husovi mluvilo. Tak došlo k tomu, že mnozí byli ošáleni a netušíce, o co se jedná, [pozvání] přijali, jako například guvernér Říma, starosta Milána a Assisi i samotný Mussolini [...] bráno vše v úvahu, protikatolický charakter nebyl tak výrazný jako rok předtím; dalo by se říci se byla snaha... velebit Husa, avšak co nejméně možno či nejméně otevřeně možno urážet Svatý stolec.“⁵⁰

Přestože na jednání zazněly od některých kardinálů i návrhy na úplné přerušení diplomatických styků, došlo k zachování statu quo, kdy v Praze byl ponechán Charge d'affaires Antonino Arata.

V roce 1927 se problematikou zabývala dvě jednání – první 25. dubna, kdy byl kardinálům předložen materiál monsignora Pietra Ciriaciho o jeho misi v Praze. Většina kardinálů přitom došla k závěru, že úplné přerušení

⁴⁸ Arata Gasparrimu 22.10.1925, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 60, f. 74–90.

⁴⁹ Viz Helan, Pavel: *I congressi internazionali dei Sokol a Praga nel 1926 e nel 1938 e la diplomazia della Curia Papale*. Roma – Praga, Praha – Řím – Bolletino dell'Istituto Storico Ceco di Roma. Supplemento, 2008, s. 455–462.

⁵⁰ S.RR.SS. AA.EE.SS., Rapporti delle Sessioni, 1926 80/1294.

vztahů by mohlo mít pro katolickou víru v Československu katastrofické následky a že pokud představitelé čs. státu přistoupí pouze na privátní účast na oslavách Husova dne, které budou bez provokací vůči církvi, lze opětovně styky navázat. Rozhodující bylo vyčkat oslav 6. července 1927.

Na straně druhé byl zřetelný zájem československé vlády z politických důvodů znovunavázat diplomatické vztahy, o čemž kromě jiného svědčí i dopis Masaryka a Beneše papeži Piu XI. z 30. června 1927, v němž je vyjádřeno přání o udržování vzájemných dobrých vztahů⁵¹ či později – v roce 1928 – udělení nejvyššího československého Řádu bílého lva bývalému nunciu Francescu Marmaggimu.⁵²

Na jednání Kongregace 28. července 1927 se již řešila situace definitivně. Kardinálům bylo předloženo k posouzení toto stanovisko: Pokračovat v dané situaci již nemá smysl a je třeba v dané chvíli uvažovat o dvou řešeních – buď s Československem přerušit diplomatické styky úplně, nebo je naopak znovunavázat. Zde již byl, s výjimkou kardinála Rafaela Merry de Val y Zulueta, drtivou většinou kardinálů hodnocen průběh oslav tak, že lze znovunavázat normální diplomatické styky a vyslat opět apoštolského nuncia do Prahy.

Pozitivně byl hodnocen i fakt, že čs. vláda do Říma vyslala 10. července komisi složenou z náměstka ministra zahraničí Kamila Krofty, referenta pro věci církevní tohoto ministerstva Arnošta Roztočila a československého diplomatického zástupce u Svatého stolce Eduarda Jelena.⁵³ Jednáním

⁵¹ S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 91, f. 66.

⁵² Viz S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 95, f. 63–65.

⁵³ S.RR.SS. AA.EE.SS., *Rapporti delle Sessioni*, 1926 81/1304. Srov. D e j m e k , Jindřich: *Československo-vatikánská jednání o Modus vivendi 1927–1928*. Český časopis historický 92, 1994, s. 268–285. Srov. P e h r , M. – Š e b e k , J.: *Československo a Svatý stolec I*, str. 175–176. Vzájemná jednání nakonec v roce 1928 vyústila v uzavření Modu vivendi, nicméně ze zprávy Pietra Ciriaciho kardinálu Gasparrimu z května 1927 vyplývá, že obecné názory na československé nejvyšší představitelé se nezměnily. Ciriaci poznamenává, že způsob pokračování jednání ze strany československé vlády nepřekvapuje, poněvadž tato není schopna ustupovat jinak než po kapkách a dodává: „E' peggio dei peggiori ebrei! Tutti i diplomatici che hanno avuto a trattare con quel Governo fanno un segno di terrore quando ricordano le loro trattative.“ Argentinský ambasador mu sdělil, „che per ottenere una semplice dichiarazione che la carne congelata del suo paese poteva essere importata in Cecoslovacchia (dove, si noti, essa già entrava di fatto per il tramite di ditte tedesche) ha dovuto lavorare sei mesi. Un altro Ministro [...] ha detto che stava lavorando per una comunissima convenzione postale e che dopo un anno di trattative non sapeva ancora se il Governo di Praga la voleva o no. Un tale mi diceva che il carattere ceco è di girare intorno alle questioni senza risolverle, come il gatto che gira intorno al cibo che scotta senza osare di toccarlo.“ Ciriaci k tomu pak emocionálně dodal – „S'immagini quando si tratta di una questione come quella di Hus e quando si ha una mentalità come

Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti z 28. července 1927 byl z vatikánské strany učiněn zásadní souhlas k nastolení Modu vivendi – Úmluvě mezi republikou československou a Svätým stolcem kodifikované v lednu 1928. Modus vivendi lze označit za další zlomovou událost, která posunula československo-vatikánské vztahy do nové fáze, o čemž svědčí i skutečnost, že v roce 1928 Československo není na programu žádného zasedání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti.

RELATIONS OF THE CZECHOSLOVAKIA AND OF THE VATICAN FROM THE PERSPECTIVE OF CONGREGATION FOR EXTRAORDINARY ECCLESIASTICAL AFFAIRS IN THE YEARS 1919–1928

Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari – or the Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs – is a body of the Holy See. From the viewpoint of Vatican diplomacy, the issues discussed during its proceedings can be considered as some of the most important. Before the negotiations its members were given a printed memorandum, usually marked “sub secreto”, which contained the relevant material for discussion at the Congregation sessions. Although the Holy See first showed signs of interest in the Czechoslovak issue in 1917, it was not until 1919 that Czechoslovakia made it onto the agenda of the Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs. Up until 1928 there were 18 sessions dedicated to issues concerning Czechoslovakia, although two of these were of only peripheral importance. The crucial year for the Congress’s Czechoslovak proceedings was 1925, when the February discussions dealt almost exclusively with the controversy surrounding the Jan Hus anniversary celebrations. Vatican diplomacy had viewed the Czechoslovak state representatives with suspicion ever since the founding of Czechoslovakia, and from 1921 there was talk in the Congress of breaking off diplomatic relations. This actually happened in 1925 when the papal nuncio Francesco Marmaggi left Prague in protest at the official celebrations of Jan Hus Day on 6 July. It was not until the Congress met on 28 July 1927 that its members felt the time had come to renew proper diplomatic relations. With this decision made, the Vatican gave its approval for the Modus vivendi – the Convention between the Czechoslovak Republic and the Holy See, codified in January 1928.

quella del Ministro Benes!“ [Ciriaci Gasparrimu 28.5. 1927, S.RR.SS. AA.EE.SS. – Cecoslovacchia IV, fascicolo 90, f. 6]. Článek vznikl v rámci projektu GA16-15083S.